

МИЛОРАД РАДОВАНОВИЋ, УВОД У ФАЗИ ЛИНГВИСТИКУ

Најновија књига Милорада Радовановића¹ представља сажет увид у један приступ проучавању језика који је донедавно био или изван пажње лингвиста или на самим маргинама лингвистичких радова. Сам аутор на почетку своје књиге каже да она, у ствари, представља тек увод у једну темељитију књигу синтезу која би требала да има наслов *Фази лоџика и линџивисџика (Ка џеорији језика и мишљења)* (на стр. 5 и 6). Чињеница да се једна цијела књига појављује као увод у будућу књигу представља додатни интерес за њу, при чему свакако не треба заборавити да је ријеч о приступу који у нашој научној средини тек посљедњих година улази у круг пажње, и то управо или првенствено преко радова Милорада Радовановића. Наиме, прије појаве ове књиге исти аутор је објавио неколико радова који су посвећени овој проблематици (нпр. *Појам џрагуелносџи у линџивисџици, лоџици и у науци уоџишџе*, Зборник Матице српске за славистику 73–74, Нови Сад 2007; *О џојму џрагуелносџи у језику и линџивисџици*, Стари и нови списи, Сремски Карловци – Нови Сад 2007; *Фази лоџика у линџивисџици*, Семантичка проучавања српског језика, САНУ, Одељење језика и књижевности, Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, 2, Београд 2008). Већ на почетку, аутор књиге нас подсећа да је у посљедњих десетак година код нас објављено неколико радова који су у посредној вези с темом ове књиге из пера Предрага Пипера (стр. 14). Чиме се, дакле, бави Милорад Радовановић у овој књизи, биће ријечи у наставку овог текста.

У приступу овој теми аутор полази од чињенице да је човјек биће које систематизује, класификује и категоризује све појаве у свијету

¹ Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 2009, 162 стр., 18 цм.

(С. Т.: из потребе да би га што потпуније сагледао, по могућности и схватио, и у њему нашао што боље своје мјесто). У том послу он жели да све појаве сведе на неке опозиције, рецимо: ово – не-ово, овакав – не-овакав... Другим ријечима, човјек тежи да свијет сврста у јасне категорије, без остатка, и тако га је и представљао, а онда тако о њему и учио у систему образовања и васпитања. Ослонац томе је била кроз два миленијума аристотеловска „тврда“ логика, која је ствари представљала кроз опозиције јесте – није, тачно – нетачно ... припада – не припада и слично (стр. 12). А, с друге стране, посебно у двадесетом вијеку, све више се наметала стварност која нас увјерава, „поучава да се и другачије може гледати на ствари, оптиком, то јест алатом такозване ’фази‘ (‘fuzzi’) логике, ’расплинуте‘, ’разливане‘, ’лабаве‘, ’меке‘ (‘soft’) логике, или како је слично именовано – и у науци уопште, и у фундаменталним, и у примењеним наукама, па и у хуманистичким наукама и областима знања поготово – а у области језичких појава (барем када је у питању природни људски језик) – свакако“ (стр. 12). (Ово *може* с почетка цитата ће се на крају књиге показати – да унапријед кажем – као „мек“ израз и могла би га замијенити каква тврђа ријеч, као *мора*, али она не би била у складу с теоријом коју нам аутор књиге представља, а није блиска ни његовим погледима на свијет ни у складу са његовим сагледавањем тог свијета у лингвистичкој науци.) Да је природни језик у стању да тако представља појаве у свијету, аутор нас такође опомиње на почетку књиге – умјесто прављења било каквог списка примјера којим ће такво мишљење поткријепити сретно је одабрао наслов из једне српске народне приповијетке: *Чардак ни на небу ни на земљи*. (Кад је већ наведен овај примјер, може се додати да човјек сагледава и такве, непотпуно издиференциране појаве – увијек се нађе неко ко *зна иде је небо за земљу њриковано*.)

Могло би се рећи да кључна ријеч за овакав приступ сагледавању свијета и његовом језичком представљању јесте *прагмација*. Филозофске оквири за разматрање питања којим се бави аутор књиге налази у поређењу аристотеловске „тврде“ логике и логике која је присутна у науци посебно од друге половине двадесетог вијека – „фази“, „мека“, „расплинута“, „разливена“, лабава логика – она што светове појава и наших судова о њима подвргава разврставању на скалама градуелности, ’интензитета‘ (по принципу скаларности, дискретности, континуалности, постепености, степеновања, рангирања...), с нарочитим вођењем рачуна о ’нејасности‘, ’неодређености‘, ’прелазности‘, ’непрецизности‘, о појавама ’на маргини‘, ’у

сивој зони‘ испољавања, виђења, описивања и тумачења света, а са вечитим питањем ‘прелаза‘ међу категоријама, и расправом о ‘мешаним‘ категоријама, те спорењем око места ‘рубног подручја‘, ‘граничника‘, ‘граничних случајева‘ међу појавама и њиховим класима ...“ (19–20). Даље Радовановић указује на чињеницу да је данас већ јака тенденција да се и науке систематизују и класификују управо тако, тј. као „тврде“ и „меке“. Лингвистика спада у „меке“ науке ако се посматра из угла математике или физике, а у кругу хуманистичких наука спадала би у „тврде“ науке „у многим данашњим облицима њеним“ (стр. 20). Гледајући тако на ствари, каже аутор, гдје се стално поставља питање „нејасности“ „граница“ у људском бављењу свијетом, може се поставити питање „да ли је то (и) сâм свет ‘фазичан’ или су такви наше опажање и описивање света, мишљење о њему, то јест тумачење његово и (или) само језик што о њима беседи“ (стр. 21). Наводећи једну студију Предрага Пипера посвећену проблему границе, аутор даље као илустрацију тога што би био предмет лингвистичког бављења проблемима фазичности ствари у свијету, границе и континуума, наводи дуг низ питања, на неколико страница. Овдје бих рекао да аутор на постављена питања тражи одговоре идући кроз сопствену лингвистичку и ширу лектуру, како се слично на једном мјесту у књизи изразио. Зато се у овој књизи и налазе двије врсте библиографије: на крају књиге – краћа библиографија оних радова који се теоријски баве питањем које је тема његове књиге и она, опширнија, која се наводи кроз цијелу књигу, ту су они лингвисти који у својим појединим радовима о одређеним лингвистичким и језичким питањима показују неке врсте фазичности. Тако, уз први примјер онога што би могло бити лингвистичка тема фазичности – како нека култура сегментује физички континуум спектра боја „и шта се где у том погледу увршћује“ – наводи и српску ситуацију коју је описивала проф. Милка Ивић у својој књизи *О зеленом коњу*, али и нека друга дјела (*Бели траг. Порекло ејске формуле и словенској ѿојонима* Мирјане Детелић и Марије Илић), али овамо се могу привести и питања границе међу језицима или међу дијалектима – па цитира дијелове из књига из дијалектологије Павла Ивића, гдје се и експлиците истиче како међу појединим дијалектима нема чврсте и јасне границе (стр. 27), као и из књиге Ивана Поповића посвећене историји српскохрватског језика, гдје он такође указује на непостојање јаке границе међу дијалектима, него истиче да се ради о ступњевитим прелазима (стр. 27). Разумије се, ту се наводе и инострани лингвисти са сличним тврдњама о одређеним аспектима језичке стварности.

Да у језику често нису ствари чврсто раздијељене, Милорад Радовановић илуструје и у поглављу у коме сагледава однос између „балканизма“ и „европеизма“, тема која је одавно присутна у лингвистици, а посебно присутна и у србистици. Постављајући ову тему у оквиру фази лингвистике, аутор нам отвара пут и у неке нове увиде у тај однос, увиде који свједоче о томе да ни ту нема чврстих граница. Исто тако, аутор нам скреће пажњу на то да се у лингвистици и у вријеме доминације релативно „тврдога“ структурализма јављају и „мекши“ ставови, прије свега код Пражана, нпр. у расправама о питањима „центра“ и „периферије“ језичких феномена и њиховог тумачења, као и код расправа о појмовима „нејасности“, „неодређености“, који су данас темељни појмови у лингвистичкој семантици и когнитивној лингвистици, како истиче Радовановић (стр. 39). Даље, аутор нас проводи кроз питања синонимије, полисемије, хомонимије, хетеронимије, паронимије, хипонимије и проблема „граница“ међу њима, а онда нас проводи и кроз генеративну граматику Ноама Чомског и све оно што се у њој и око ње догађало у лингвистици. Исто тако, показује нам даље Милорад Радовановић, градуелност и неодређеност својствене су природи граматичких категорија (упућујући на одређена поглавља Предрага Пипера у *Синтакси савременога српског језика* (стр. 105), али и на нека, позната одраније, значајна дјела свјетске лингвистике. Аутор је такође довео у везу са питањем фази лингвистике и појаву номинализација у језику и, у вези с тим, однос између номиналних и вербалних конструкција – о чему је иначе код нас највише писао управо он. Овдје свакако треба поменути и поглавље 42, у коме аутор уводи питање стандарднојезичке норме, односно разврставање у језичкој пракси онога што је „правилно“ и онога што је „неправилно“.

Као нека врста крунске потврде оправданости погледа на језик са позиција фази лингвистике Милорад Радовановић наводи и одсуство „стварних или правих научних револуција, односно поступност у сазревању идеја и научних иновација“ (140), при чему подсећа да су одређени датуми у лингвистици само условно датуми почетка неког бављења у историји лингвистике, као што је нпр. 1916. година настанка сосировске лингвистике, 1929 – година настанка структуралне лингвистике у прашкој изведби и сл. (стр. 141 и 142), а потврда тога је и поступност уласка фази логике у лингвистику (142).

На крају, умјесто свођења реченог, цитирају два мјеста из ауторовог закључног разматрања. Прво: „Дакле, волели бисмо да живимо у свету јасно *разграничених* категорија (и чинимо пуно не би

ли нам тај свет управо тако изгледао, језиком, кроз народне и академске таксономије, кроз образовање и науку, и логичке систематизације разноврсне, кроз религијско, етичко и естетско тумачење вредности, кроз друштвене организације и културне обрасце, и другачије), но укупни живот нас учи да то по правилу није баш често могућан случај стварности“ (стр. 143). Друго: (и) за потврду онога што сам на почетку овога приказа рекао о односу између глагола *може* и *мора* навешћу ријечи аутора књиге да је ... „у тумачењу човека и његова језика, изгледа мудрије бити *ајенс нијансирања* и *ирадирања* него *ајенс одлучивања* и *иресуђивања*“ (стр. 143).

Оно што на крају овог приказа слиједи јесте закључак да смо добили књигу која нам на мноштву примјера, којим смо се и раније бавили, показује како се човјекову сагледавању свијета и његовом језичком представљању може прилазити са другом логиком, логиком да ствари у свијету нису тако чврсто међусобно подијељене, разграничене, па онда ни у језику којим се свијет и наше сагледавање свијета именује не треба тражити само јасно и строго раздијељене категорије, именована, дефинисања, јер је и свијет „фазичан“, како закључује аутор књиге. Ако ова књига, која по ауторовим ријечима треба да представља само уводно поглавље будуће књиге под насловом *Фази лојика* и *линџисџика*, баца толико другачијег свјетла на питања којима је заокупљена лингвистика, нема сумње да ћемо у најављеној књизи имати прилику да пратимо веома интересантно и сврсисходно, и језичкој и ванјезичкој стварности примјерено, утемељење једног новог погледа у лингвистици.

*Срејто Танасић**

Институт за српски језик САНУ
Београд

* sreto.tanasic@isj.sanu.ac.rs